

Наталія Богданець-Білоskalенко,
*доктор педагогічних наук, професор, завідувачка відділу
навчання мов національних меншин
Інституту педагогіки НАПН України,
професор ІДГУ,
e-mail: nataliabogdanets@gmail.com*

**КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
У ПРОГРАМАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ 5-6 КЛАСІВ ЗЗСО
З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
В УМОВАХ НУШ**

Ключові слова: культурна компетентність, українська мова, ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин.

У річищі Нової української школи однією з вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) є формування культурної компетентності здобувачів освіти, яка “передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних і мистецьких здобутків України та світу, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів; здатність розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у різних культурах через різні види мистецтва та інші культурні форми; прагнення до розвитку і вираження власних ідей, почуттів засобами культури і мистецтва” [4].

Нагадаємо, що культура – засіб об’єднання народу в нації. Кожна культура формує свій світ людини, те, що ми називаємо тип українця, італійця, японця. І народна, і елітарна культура однаково причетні до цього процесу. Не самоізоляція, а формування національних типів з притаманним світобаченням і ставленням до навколишнього освіту, з властивою їм національною свідомістю гарантує збереження своєрідності й неповторності кожної культури. Для формування національного типу першорядного значення має традиція, безперервність у передачі культурних здобутків від покоління до покоління. Кожен член суспільства (певної національної спільності) повинен опанувати культурою свого народу, щоб стати особистістю. Культури, орієнтовані на

одухотворення особистості, на збереження і продовження традицій, на виразно-національне начало, зараховують до класичних [5].

Формується культурна компетентність у здобувачів освіти за допомогою практичних завдань і вправ, які містять підручники або обирають (складають), у разі потреби, самі вчителі, у пропонованих учням темах усних висловлень або письмових творів (це може бути текстовий матеріал, пов'язаний з історією держави, її символами, способом життя українського народу, його звичаями, традиціями, етнографією, культурою – матеріальною, уснопоетичною, музичною тощо, у т.ч. у порівнянні з культурою відповідної національної спільноти); тексти, що розкривають притаманний українцям менталітет. Реалізація цього аспекту навчальної діяльності підпорядкована вихованню громадянина незалежної України, який, усвідомлюючи себе представником своєї нації, свідомий і своєї громадянської належності до держави, яка є його Батьківщиною і яка забезпечує йому всі необхідні для життєдіяльності умови, у яких він, володіючи державною мовою, може сповна реалізувати свої права, потреби і здібності [6].

Як зазначає сучасна дослідниця Н.Бондаренко, “зміст освіти і роль культурної компетентності мають відповідати соціокультурному типові даного суспільства й відтворювати особистість, більш-менш модальну для цього типу. Результатом інкультурації має стати особистість, здатна відтворювати культуру, її ядро, базові цінності, традиції, транслювати, поширювати її, передавати культурну спадщину прийдешнім поколінням” [2, с. 96].

Отож змістовий соціокультурний складник сприяє формуванню культурної компетентності та орієнтована на засвоєння культурних і духовних цінностей українського народу та морально-етичних цінностей загалом; ґрунтується у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави [1].

Програми з української мови для 5-6 класів з мовами навчання національних меншин [6] передбачають поглиблену роботу над лексикою, яка позначає реалії соціально-культурного життя України, специфічні для

української культури поняття. Сприятливим соціокультурним матеріалом для навчання є передбачені програмою етичні формули, фразеологічні звороти, прислів'я та приказки, які презентують неповторність української мови, передають життєвий досвід народу, його погляди на світ і на себе. Програми з української мови та літератури спрямовують на розвиток здатності учнів до соціокультурного саморозвитку та самонавчання шляхом формування уміння адекватно використовувати соціокультурний досвід, набутий у процесі навчання, самостійно обирати літературний матеріал відповідно до власних потреб та опрацьовувати його у різний спосіб (працювати з навчальною книжкою, хрестоматією, довідковою літературою, мультимедійними засобами тощо). На думку сучасної дослідниці М. Греб, «особливої уваги заслуговує художній текст, оскільки він формує і розвиває етичні потенції особи за рахунок поєднання конкретно-історичного, національно-особливого і загальнолюдського компонентів твору, показуючи нерозривний зв'язок дійсності “своєї” країни, її культури з історичним розвитком і дійсністю культури світової. На думку психологів, люди більшою мірою схильні розбирати і оцінювати вчинки і відчуття літературних героїв, ніж свої власні. Саме в художньому тексті часто трапляються діалоги, де використовуються різні форми мовного узусу, формули ввічливості, фонові і безеквівалентна лексика. Це у свою чергу дозволяє краще зрозуміти специфіку і своєрідність культури іншої мови» [3, с. 184]. З творів художньої літератури учні дізнаються про моральні, етичні, духовні цінності минулих поколінь і своїх сучасників; про ставлення народу до країни, в якій вони мешкають; про взаємини народу і релігії; взаємини людини і суспільства; про сімейний і побутовий устрій; про національні звичаї, обряди тощо. Отже, художній твір розглядаємо як джерело соціокультурного розвитку особистості дитини – учня п'ятого-шостого класів шкіл з мовами навчання національних меншин. Підкреслюємо особливу значущість сучасних художніх творів національної (української) літератури для формування соціокультурної складової учнів, у текстах яких наявний опис мовленнєво-комунікативних дій у

реальних ситуаціях спілкування. Мовлення персонажів, а частково й авторське мовлення, презентує лексичний матеріал, який вживається у повсякденному спілкуванні сучасних носіїв мови. Використання в освітньому процесі письмових і усних текстів усіх зазначених типів створює умови для практичного використання мови в різноманітних сферах діяльності, сприяє формуванню в учнів здатності використовувати цю мову для реального спілкування в умовах діалогу культур.

Таким чином, у сучасних умовах важливим залишається зміст і сам процес формування культурної компетентності у здобувачів освіти ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на уроках української мови та літератури в 5-6 класах, що нашоує на думку про розроблення критеріїв оцінювання рівня її сформованості.

Література

1. Богданець-Білокаленко Н. І. *Національно-культурний компонент змісту навчання літературного читання в школах національних меншин. Гірська школа Українських Карпат. № 19. С. 114-117.*
2. Бондаренко Н. Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови. *Молодь і ринок. №8 (175), 2019. С. 94-99.*
3. Греб М. Теоретико-методичні засади навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкових класів: дис.. докт.пед.наук. К., 2018. 455 с.
4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 898 від 30 вересня 2020 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
5. Дзюбишина-Мельник Н. Перекладна література як складова інкультурації дитини. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 1998. №1. С. 46-48.*
6. Програми: Українська мова для класів з навчанням румунською мовою. 5-9 кл. Т.Фонарюк та ін.; Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 кл. Т.Гнаткович та ін.; Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 кл. С.Черничко та ін. [Електронний ресурс] <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>